
יום הכיפורים

מטרות:

- התלמידים ידעו למקם את יום הכיפורים ברצף חגי תשרי.
- התלמידים יכירו מושגים בסיסיים הקשורים ליום הכיפורים.
- התלמידים יכירו את מנהגי היום ואיסוריו.
- התלמידים ידונו במהות היום (יום של צום, חשבון נפש ותפילה).
- התלמידים יבטאו את עמדותיהם ותחושותיהם האישיות כלפי יום הכיפורים עצמו וכלפי הנושאים שיידונו ביחידה.

משך ההוראה:

שניים עד שלושה שיעורים

בפרק זה:

מבוא: מכינים תעודת זהות לחג

יחידה 1: מה עושים לקראת יום הכיפורים וביום עצמו?

יחידה 2: תפילות יום הכיפורים

סיום: א. סיום היום

ב. נקודת מבט אישית על החג

ג. סיכום – בניית ציר זמן

אמצעים הדרושים

מחשב מחובר למרשתת (לאינטרנט), רצוי אך לא הכרחי

◇ הערה דידקטית:

רצוי שהתלמידים יפתחו את החוברת רק לאחר שיחת הפתיחה.

◇ שיחה – נפתח ונשאל את התלמידים מה ידוע להם על יום הכיפורים.

■ סביר להניח שהתלמידים יזכירו בעיקר מעשים שעושים ביום הכיפורים, כמו צום ותפילה בבית הכנסת. רצוי לכתוב את המעשים בטור אחד על הלוח, ובטור אחר לכתוב מושגים הקשורים להם, כגון סליחה, חרטה וכדומה.

■ נמקם את יום הכיפורים על ציר הזמן מבחינת חגי ישראל ומבחינת עונות השנה: יום הכיפורים הוא החג הראשון הבא לאחר ראש השנה (כדאי להיעזר ברשימת החגים בעמ' 18), גם הוא חג החל בסתיו, וגם הוא חל בחודש תשרי. תאריכו – י' בתשרי. נסביר שביום הכיפורים מסתיימים עשרת ימי תשובה. ביום הכיפורים מגיע שיאו של חשבון הנפש ושל תהליך התשובה שהחל בראש השנה. בשלב זה כדאי להזכיר לתלמידים את הפתקים שכתבו בראש השנה – ממי היו רוצים לבקש סליחה – ואם עוד לא הספיקו לעשות זאת, זה הזמן!

■ שם החג – "יום הכיפורים" הוא יום שמתכפרים בו העוונות שעשינו בשנה שחלפה. נוסיף את המושג "כפרה" לטור המושגים שעל הלוח. בכיתה נסביר שמעשה מכפר, מעשה המביא כפרה, הוא מעשה טוב שבזכותו ייסלח לנו על מעשה לא טוב שעשינו, והוא לא ייחשב עוד בחשבון המעשים. אפשר להדגים: אם ילד הציק לאחיו הקטן (מעשה לא טוב), אבל אחר כך הצטער על כך ועזר לו בהכנת שיעורי הבית (מעשה טוב), הוא כיפר על המעשה הלא-טוב שעשה קודם לכן. בתפילה הנאמרת ביום הכיפורים אנו חוזרים שוב ושוב על הדרך לכפר על העוונות:

תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רע הגזרה.

בכיתה נדגיש שלקראת יום הכיפורים אנו מכפרים על מעשינו הלא-טובים בכך שאנו מתחרטים עליהם ומקבלים על עצמנו שלא לעשותם שוב. נסב את תשומת לב התלמידים לכך שעשיית מעשה טוב לזולת (כמו מתן צדקה) גם היא דרך לכפר על העוונות.

◇ מסיפורי חגית וקפיץ

נקרא את הקטע ונדון בקצרה בשאלה שחגית מעלה (מדוע נחשב יום כיפור ליום חג?).

◇ הכנת תעודת זהות ליום הכיפורים

התלמידים ימלאו תעודת זהות לחג (משימה 1) על פי המידע שידלו משני העמודים שלפניהם – הן מסיפורה של חגית וקפיץ (עמ' 18), הן מהטקסטים המידעים (עמ' 19).

תעודת זהות ליום הכיפורים

תאריך החג: י' בתשרי.

מה שנוהגים לעשות ביום הכיפורים:

- הדלקת נרות לפני כניסת החג
- עשיית חשבון נפש ותשובה
- רבים הולכים לבתי הכנסת ומתפללים תפילות מיוחדות
- רבים לובשים בגדים לבנים

מה נוהגים שלא לעשות ביום הכיפורים:

- רבים צמים ביום הכיפורים (לא אוכלים ולא שותים).

נ"ב לאחר לימוד עמ' 20-21 יוכלו התלמידים להשלים ולכתוב גם שרבים אינם נועלים נעלי עור, אינם מורחים קרמים ואינם מתרחצים.

יחידה 1: מה עושים לקראת יום הכיפורים וביום עצמו?

מתכוננים ליום הכיפורים

יום הכיפורים הוא יום של חשבון נפש, צום ותפילה. זהו יום מיוחד, ואנו מתכוננים לקראתו בדרך מיוחדת.

■ הפנו את התלמידים למשימות 2 ו-3.

סעודה מפסקת – האיור הראשון (בעמ' 20):

כאמור בעמ' 19, הסעודה המפסקת של יום הכיפורים היא הסעודה הנאכלת לפני תחילת הצום, מטרתה של הסעודה היא להקל על הצום.

בקשת סליחה – האיור השני.

בגדים לבנים – האיור השלישי.

אפשר לשאול את התלמידים איזו תחושה מעורר בהם הצבע הלבן ובגדים לבנים (חגיגות, ייחוד, נקיות ועוד). מנהג זה מבטא רצון להיות טהורים ונקיים ממעשים שליליים. אפשר לקשר את המנהג ללבוש בגדי לבן לאווירת הקדושה ביום הכיפורים.

חשבון נפש – האיור הרביעי.

הערה דיסקטית:

בחוברת לתלמידים בחרנו שלא לעסוק כלל במנהג הכפרות. מנהג זה שנוי במחלוקת, וגם רבנים רבים אינם מעודדים את קיומו. עם זאת, המנהג נפוץ במגזרים רחבים בעם, ובכל שנה הוא זוכה לסיקור במהדורות החדשות בטלוויזיה ובעיתונים, ולכן התלמידים עשויים להזכירו בכיתה.

על מנהג הכפרות

למורה בלבד

בימים שלפני יום הכיפורים יש הנוהגים לקיים את מנהג הכפרות. על פי המנהג, לוקח האישי תרנגול (והאישה תרנגולת), מסובב אותו מעל לראשו ומתכוון להעביר את חטאיו אל התרנגול. בזמן ההנפה והסיבוב אומרים: "זה חליפתי, זה תמורת, זה כפרתי. זה התרנגול ילך לשחיטה, ואני אלך ואכנס לחיים טובים ולשלום".

רבים נוהגים לקיים את המנהג באמצעות שטר כסף במקום בתרנגול (כאמור, נתינת צדקה היא מעשה כפרה). את השטר עוטפים במטפחת, מסובבים את המטפחת מעל לראש ואומרים:

"זה הכסף ילך לצדקה, ואני אלך ואכנס לחיים טובים ולשלום".

משמעותו הסמלית של המנהג: אפשר להסביר שהחטאים אינם עוברים אל התרנגול או אל שטר הכסף ממש, אך הטקס הזה הוא הזדמנות לאדם לחשוב על חטאיו בשנה החולפת ועל רצונו להתנתק מהם.

◇ ביום הכיפורים עצמו

◇ הערה דידיקטית חשובה:

המסורת היהודית אוסרת על עשיית מעשים מסוימים ביום הכיפורים. יהודים רבים בארץ ובתפוצות מקפידים על איסורים אלו, וחשוב שהילדים יתוודעו אליהם. מעשים אלו הם איסורים, כלומר "מצוות לא תעשה". יכול להיות שבכיתות מסוימות תעדיפו להימנע מלהשתמש במונח "איסורים", העלול לגרום למחלוקות במשפחות שאינן מקפידות עליהם. זו גם הסיבה שנקטנו לשון זהירה גם בחוברת לתלמידים (כגון "המעשים המוזכרים במשנה", ולא "המעשים האסורים"). עם זאת, רצוי שלא להשתמש במילה "מנהגים" בהקשר זה, כיוון שמדובר במצוות "לא תעשה".

■ קריאת המשנה בעמ' 21 והבהרתה (במליאה)

במשנה מפורטים האיסורים של יום הכיפורים. האיסורים האלה חלים מערב עד ערב, מכניסת החג ועד צאתו.

◆ איסור אכילה ושתייה

ייתכן שהתלמידים יבחינו בין האיסור לאכול לבין האיסור לשתות, אך אפשר להסביר שבמשנה הם כלולים באיסור אחד. חשוב להדגיש שאיסור זה אינו חל על ילדים, אלא רק על נערים ונערות מגיל בת מצווה ובר מצווה.

◆ איסור רחיצה

האיסור על רחיצת הגוף כולל גם שטיפת פנים וידיים. מותר לשטוף ידיים רק לאחר הביקור בשירותים.

◆ איסור סיכה

איסור למרוח על הגוף מיני שמנים, משחות וקרמים.

◆ איסור נעילת הסנדל

איסור לנעול נעלי עור (נעלים וסנדלים).

הערה:

בנוסח המשנה המלא נמנים **חמישה** איסורים ולא **ארבעה** כמו בציטוט שבחוברת לתלמידים. האיסור החמישי הוא האיסור על "תשמיש המיטה", כלומר איסור לקיים יחסים אינטימיים ביום הכיפורים. לא הזכרנו את האיסור הזה בשל גילם הצעיר שלה תלמידים.

"ועיניתם את נפשותיכם"

איסורים אלו מקורם בציווי המקראי: "ועיניתם את נפשותיכם".
וכך נאמר בספר ויקרא:
וידבר ה' אל משה לאמר: אך בעשור לחודש השביעי הזה יום הכיפורים
הוא מקרא קודש יהיה לכם ועיניתם את נפשותיכם, והקרבתם אֶשָׁה לָהּ!
(פרק כ"ג פסוקים כ"ו-כ"ז)

למורה בלבד

פעילות אישית או בזוגות

לאחר קריאת המשנה וקבלת הנחיות, ימלאו התלמידים את משימות 4 ו-5 שבעמ' 21.

בין האיסורים של יום הכיפורים למהות היום

אפשר לדון בשאלה המופיעה בבלון המחשבה בעמ' 21 בחוברת, וזו לשונה:
"יום כיפור הוא יום של חשבון נפש, של חרטה ושל מחשבה. אם כן, למה כל כך הרבה חוקים
נוגעים דווקא לנעליים, לאכילה ולשתייה ואפילו לרחצה?"
– על פי גישה אחת, האיסורים האלה נועדו להרחיק אותנו מן העיסוק בגוף, כדי שנוכל
להתרכז בהיבטים הדתיים והרוחניים של היום.
– על פי גישה אחרת, תחושת הרעב שבעקבות הצום וההימנעות מתענוגים בכלל נועדו
לגרום לנו להזדהות עם החלשים בחברה ולחוות על בשרנו את מר גורלם. אם כך, הצום
ושאר האיסורים הם קריאה לעשייה בתחום החברתי. נראה שגישה זו היא שהנחתה את
החלטת חכמינו לקרוא ביום הכיפורים (בהפטרה) את דברי המחאה של הנביא ישעיהו.

ואלה דברי הנביא:

הָלוֹא זֶה צוּם אֶבְחָרְהוּ...
הָלוֹא פָּרַס לְרַעֲב לְחֶמֶד וְעֵנִיִּים מְרוּדִים תְּבַיֵּא בַּיִת
כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסְיָתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם.
(ישעיהו, פרק נ"ח פסוקים וי-ז)

למורה בלבד

יום הכיפורים הוא יום שבו רבים מאוד פוקדים את בתי הכנסת. אפשר לשאול את התלמידים על מה, לדעתם, מתפללים ביום זה (בקשת סליחה, הבטחה לשיפור, בקשות לשנה הבאה, כגון בריאות, הצלחה בלימודים, רכישת חברים טובים ועוד). מיד נראה שביום הכיפורים אנו מתפללים לא רק על עצמנו, אלא גם על כל בני העם היהודי.

◇ "ספר החיים..."

הידעתם?
קטע תפילה זה מופיע פעמים רבות בתפילת יום כיפור (כשמונה פעמים!).

באחדות מן התפילות הנאמרות ביום הכיפורים אנו מתוודים על המעשים הלא-ראויים שעשינו, באחרות אנו מבקשים סליחה עליהם, ויש תפילות שבהן אנו מבקשים להיכתב ב"ספר החיים".

מהו "ספר החיים"?

נקרא עם התלמידים את ההסבר על "ספר החיים" שבעמ' 22 בחוברת לתלמידים. מושג זה קשור לברכה: "כתיבה וחתימה טובה", הברכה שבה אנו מברכים זה את זה ביום הכיפורים.

הערה:

הרעיון שאלוהים "כותב" שמות של בני אדם בספר חיים עלול "להלחץ" ילדים צעירים. חשוב להבהיר ש"ספר החיים" הוא דימוי בלבד, והוא נועד לבטא את הרעיון שכל מעשינו הם בעלי חשיבות ואל לנו לשכוח אותם כאילו לא היו.

◇ לימוד התפילה ב"ספר החיים..."

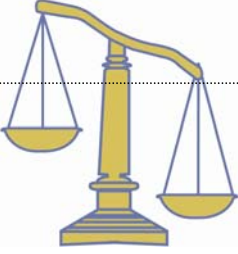
ענה נקרא את התפילה. רצוי לפתוח את לימוד התפילה ב"ספר החיים" בשירתה בניגון מסורתי (לצפייה ולהאזנה בתפילה הקליקו על שם התפילה). בתפילה זו אנו מבקשים שנזכה לחיים טובים (ברכה ושלוש ופרנסה טובה). נבקש מהתלמידים להשלים את משימה 6. עוד אפשר לשאול את התלמידים: מה הייתם רוצים להוסיף לתפילה זו?

מזלו של חודש תישרי הוא מאזניים, וחז"ל ראו בכך רמז לחשבון הנפש שעלינו לעשות.

למורה בלבד

אימתי מתכפר להן (לישראל) במאזנים (שבו שוקלים המעשים)?
בחדש שמזלו מאזנים
איזהו חודש שמזלו מאזנים? הוי אומר זה תשרי.
(ויקרא רבה, פרשה כ"ט סימן ח')

■ בעזרת איור המאזניים בעמ' 22 נסביר תחילה כיצד פועל המכשיר הזה, ולאחר מכן נסביר את הדימוי של עשיית חשבון נפש לשקילה במאזניים: שוקלים, כביכול, את המעשים הלא-ראויים שעשינו בשנה שחלפה נגד המעשים הטובים שעשינו. ביום הכיפורים גם בודקים מה אפשר לעשות כדי שתהיה כף המעשים הטובים כבדה יותר.

■ עתה נפנה את התלמידים למשימה 7 ונערוך דיון קצר בשאלה "מה קשה יותר – לעשות יותר מעשים טובים או להפסיק לעשות מעשים רעים?" (ראו בלון מחשבה בעמ' 22).

◇ השיר "יום כיפור" מאת חגית בניזימן

■ השיר מדמה את מחיקת העוונות למחיקה במחק.
לאחר קריאת השיר (עמ' 23), אפשר לפתח דיון קצר: מה מבקש הילד לעשות? מדוע? איך אפשר "למחוק" מעשים רעים? – אפשר להביא דוגמאות מן החיים בבית או בכיתה.
חשוב להדגיש בפני התלמידים את האפשרות לשינוי, לחרטה ולשיפור.

■ עתה נפנה את התלמידים למשימה 8:
הילד טוען שאת המעשים הרעים הוא עשה "בצחוק", כלומר שלא בכוונה להזיק.

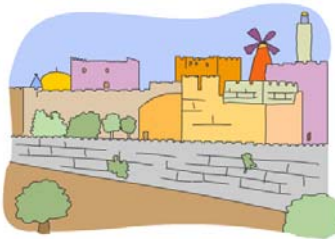
■ בעקבות השאלה בבלון המחשבה אפשר לפתוח דיון בשאלה כמה חשובה הכוונה בעשיית מעשה שלילי.

◇ א. סיומו של יום הכיפורים

איך מסתיים יום הכיפורים? – בתפילה, בתקיעת השופר, בשיר, בריקודים וכמובן – בסעודה!

■ על "תפילת הנעילה"

תפילת הנעילה היא התפילה האחרונה ביום הכיפורים; תפילה זו "נועלת" (סוגרת, חותמת) את היום הקדוש. על פי המסורת, יום כיפור הוא "עת רצון", כלומר יום שבו האל נוטה במיוחד לסלוח. ועם זאת, כידוע, "שערי תשובה אינם ננעלים", כלומר אפשר להתחרט על מעשים לא-ראויים, לבקש סליחה ולזכות בסליחת האל בכל ימות השנה.

■ שירה וריקודים

אף על פי שבסוף היום המתפללים עייפים ורעבים, הם מוצאים עוד כוח ושרים: "לשנה הבאה בירושלים". בבתי כנסת רבים מלווה השירה בריקודים.

השירה והריקודים מביעים שמחה גדולה, לא רק על שהצלחנו לסיים את הצום בשלום, אלא על שעם ישראל שוב נכתב ב"ספר החיים" – והרי אנו עם עתיק שלעולם לא נכחד. בירושלים שרים "לשנה הבאה בירושלים הבנויה".

◇ סעודה

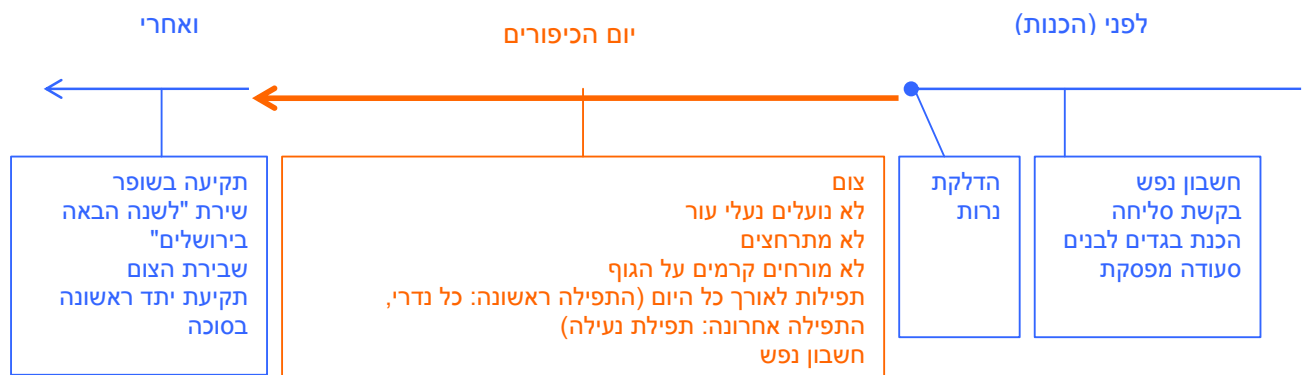
במוצאי החג יש הנהגים לשתות תה, לאכול ארוחה קלה ולנוח, ורק מאוחר יותר לאכול ארוחה דשנה יותר. בעדות המזרח נהוג לערוך מיד בתום הצום סעודה משפחתית חגיגית גדולה מאוד, כפי שהיה עושה הכוהן הגדול בתום יום הכיפורים. בעדות רבות מוגשים בארוחה זו מאכלים הנאכלים רק פעם אחת בשנה, כגון טג'ין של עוף וגרגירי חומוס אצל יהודי אלג'יר.

◇ ב. משימת סיום – נקודת מבט אישית

אפשר להפנות את התלמידים לשאלת הסיום בעמ' 23 בחוברת ("משהו חדש שלמדתי על יום הכיפורים").

◇ סיכום – בניית ציר זמן:

נסכם את הנלמד ביחידה בעזרת ציר זמן שנצייר על הלוח. נבקש מכמה תלמידים לגשת ללוח ולכתוב עליו את מעשים המתאימים לפרקי זמן שעל הציר.

◇ אפשר לסיים את הוראת היחידה בריקוד במעגלים ובשירת "לשנה הבאה בירושלים" (ובבתי הספר בירושלים: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה").